

Lietuvos universiteto Kaune šimtmetį pasitinkant: Aukštieji kursai, akademinės chirurgijos kūrimosi pradžia, pirmieji vadovai

Žilvinas Saladžinskas

Chirurgijos klinika, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninė Kauno klinikos, Kaunas, Lietuva
Department of Surgery, Hospital of Lithuanian University of Health Sciences Kauno Klinikos, Kaunas, Lithuania
El. paštas zilvinas.saladzinskas@kaunoklinikos.lt

Santrauka. Aukštojo mokslo ištakos Kaune formavosi 1919 m., sunkiu šaliai laikotarpiu, vykstant kovoms už Lietuvos nepriklausomybę. Jauna Lietuvos valstybė klojo aukštojo mokslo pagrindus, siekė atkurti sveikatos apsaugos sistemą.

Straipsnyje glaustai apžvelgiama aukštosios mokyklos Kaune kūrimosi istorija, aptariamas Aukštųjų medicinios kursų ir universiteto steigimas. Vienas iš šios veiklos iniciatorių (greta kitų iškilių lietuvių) – žymus to meto chirurgas ir visuomenės veikėjas Juozas Žemgulis.

Darbe apžvelgiamas pirmųjų chirurgijos katedrų įkūrimas to meto Lietuvos universitete Kaune, detalai aptariama šių katedrų darbo pradžia, pristatomi pirmieji katedrų vadovai: Janis Dzirnė, Hansas Boitas, Aleksandras Hagentornas. Minėti vadovai svariai prisidėjo prie chirurgijos plėtojimo Lietuvoje, išaugino naują lietuvių chirurgų kartą.

Reikšminiai žodžiai: chirurgijos istorija, Lietuvos universitetas Kaune, chirurgijos katedros.

Welcoming the Centenary of the University of Lithuania in Kaunas: Higher Courses, the Beginning of the Development of Academic Surgery, it's First Heads

Abstract. The origins of higher education in Kaunas began in 1919, during a difficult period for the country, during the struggle for its independence. The young state of Lithuania laid the first foundations of higher education and sought to restore the health care system.

The article presents a brief history of the establishment of a higher school in Kaunas, the establishment of higher medical courses and a university. One of the initiators of this work, along with other prominent Lithuanians, was the famous surgeon and public figure at the time Juozas Žemgulis.

The emergence of the first departments of surgery at the then University of Lithuania in Kaunas and the beginning of their work is reviewed, the first supervisors Janis Dzirne, Hans Boit, Aleksandr Hagentorn are presented. They significantly contributed to the development of surgery in the country, helped to grow a new generation of Lithuanian surgeons.

Key words: history of surgery, University of Lithuania in Kaunas, departments of surgery.

Aukštieji kursai ir Lietuvos universiteto Kaune ištakos

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, jaunai valstybei teko daug išbandymų. Reikėjo atremti priešiška nusiteikusių šalių karines intervencijas, spręsti vidines krašto problemas. Daug ką teko kurti iš naujo. Vieni iš svarbiausių to meto uždavinių – sukurti švietimo ir sveikatos sistemas. Istorijos pokyčiai lėmė, kad didžioji veiklų dalis buvo perkelta į Kauną.

1922 m. duomenimis, Lietuvoje veikė 20 ligoninių (minėtinos ir kelios ligoninės, priklausiusios Raudonajam Kryžiui, viena iš jų veikė Kaune), dirbo 426 gydytojai (neskaičiuojant karo gydytojų), 288 felčeriai. Iš

šių gydytojų tik apie 17 buvo chirurgai (1933 m. duomenimis, chirurgų jau buvo 28, 1939 m. – 37). Iš viso tuo metu ligoninėse buvo 1 360 lovų [1].

1919 m. liepos 3 d. laikraštyje „Lietuva“ paskelbtas karo gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ (šiai korporacijai priklausė Juozas Žemgulys) nutarimas. Korporacijos pirmininkas Vladas Nagevičius ir vadovybė ragino kiek galima greičiau surinkti duomenis apie asmenis, studijavusius mediciną, bet šių studijų nebaigusius, ir sudaryti finansines galimybes šiems asmenims tęsti studijas užsienio šalių universitetuose, o buvusiems paskutinio kurso studentams organizuoti praktines studijas įvairiuose šalies ligoninių skyriuose, t. y. sudaryti sąlygas atlikti vienu metų praktika, kurią baigus Valstybinių egzaminų komisija patikrintų žinias ir išduotų diplomą [2].

1919 m. rudenį matematikas Zigmas Žemaitis savo lėšomis paskelbė laikraščiuose anketą, prašydamas ją užpildyti norinčiųjų studijuoti Lietuvoje. Per tris dienas norą studijuoti pareiškė daugiau kaip 300 jaunuolių. Minėtina, kad pradžioje idėjos iniciatorius ir jo kolegos buvo sumanę steigti privačią aukštąją mokyklą. Mokyklos tipui ir steigimo sąlygoms svarstyti 1919 m. spalio 8 d. sukviestas platesnis mokslo žmonių ir visuomenės veikėjų susirinkimas, kurio metu pritarta Aukštųjų kursų steigimo idėjai, išrinkta šios idėjos įgyvendinimo komisija. Komisiją sudarė A. Janulaitis, Z. Žemaitis, E. Volteris, J. Vabalas-Gudaitis, J. Alekna, T. Ivanauskas ir K. Vasiliauskas [3].

1919 m. spalio 6 d. Kauno medicinos draugijos posėdyje buvo nutarta studentus medikus mokyti ligoninėse visuomeniniais pagrindais [4].

Pirmąją Aukštųjų medicinos kursų paskaitą 1919 m. spalio 15 d. Kauno valstybinės ligoninės Chirurgijos skyriuje organizavo chirurgas, skyriaus vedėjas Juozas Žemgulys. Ši diena laikoma Aukštosios medicinos mokyklos įkūrimo nepriklausomoje Lietuvoje pradžia.

1919 m. gruodžio mėn. Kauno medicinos draugija gavo tuometinio Švietimo ministro Juozo Tūbelio ir Aukštesniojo mokslo departamento direktoriaus Prano Mašiotto sutikimą steigti kursus ir 1920 m. sausio 22 d. patvirtino Aukštųjų medicinos kursų statutą.

1920 m. sausio 23 d. Kauno medicinos draugijos posėdyje išrinkti Aukštųjų kursų medicinos skyriaus lektoriai visiems 11 padalinių. Chirurgijos klinikai priskirti Juozas Žemgulys ir Aleksandras Hagentornas [5].

Aukštieji kursai, kaip pirmoji nepriklausomos Lietuvos aukštoji mokykla, iškilmingai atidaryti 1920 m. sausio 27 d. Atidarymas organizuotas tuometinėje Seimo salėje. Minėtina, kad Aukštieji kursai buvo įsteigti visuomenės pastangomis, o ne valstybės lėšomis.

Iki 1920 m. vasario pradžios į Aukštuosius kursus priimta apie 300 tikrųjų ir apie 200 laisvųjų klausytojų [5]. Pirmieji šiuos kursus baigė 10 studentų, prieš tai studijavę kitose aukštosiose mokyklose (tarp jų – du būsiami chirurgai: Jonas Čeponis ir Vladas Kuzma) [5].

Aukštuosiuose kursuose buvo atidaryti ir dvejus metus veikė šeši skyriai (fakultetai): Humanitarinis (vadovas – prof. E. Volteris), Juridinis (vadovas – A. Janulaitis), Matematikos ir fizikos (vadovas – Z. Žemaitis), Gamtos (vadovas – T. Ivanauskas), Medicinos (vadovas – dr. M. Nasvytis, vėliau – dr. P. Avižonis), Technikos (vadovas – prof. P. Jodelė). Aukštųjų kursų vadovu pirmaisiais metais buvo Z. Žemaitis, antraisiais – J. Vabalas-Gudaitis [6].

Aukštiesiems kursams teko pradėti dirbti išimtinai sunkiomis sąlygomis, neturint lėšų, mokslo priemonių, patalpų. Pirmaisiais mokslo metais kursai buvo organizuojami vakarais, pirmosios Kauno gimnazijos rūmuose. Vėliau gauti nedideli 6–8 kambarių namai, nukentėję okupacijos metais, kiek paremontuoti. Šie namai perduoti Medicinos skyriaus anatomikumui, kuriame laikinai prisiglaudė ir kitos to skyriaus įstaigos [5].

Įsteigti privačia iniciatyva ir privačiomis lėšomis Aukštieji kursai jau pirmais gyvavimo mėnesiais sulaukė Vyriausybės piniginės paramos. Minėtina, kad kursas itin rėmė visuomenė, ypač Amerikos lietuviai. Tai leido kurti mokslinius kabinetus, laboratorijas, knygynus, įsigyti mokslo priemonių, siųsti lektorių tobulintis į užsienio aukštąsias mokyklas ir kt.

1921 m. gegužės 3 d. Švietimo ministerija pristatė Ministrų (Ministerių) Kabinetui Valstybinio Kauno universiteto statutą. Apsvarstytas statutas pateiktas Steigiamajam Seimui. Statuto klausimu rūpinosi ir Steigiamojo Seimo Švietimo komisija. Be to, Švietimo ministerijoje minėtam klausimui spręsti iš Ministerijos atstovų ir ekspertų sudarytas atsakingas komitetas, kuriam vadovavo tuometis Švietimo ministras K. Bizauskas. Dirbo ir atskiros komisijos, atsakingos už atitinkamų fakultetų darbo organizavimą.

Steigiamojo Seimo plenumo Universiteto statutas buvo svarstomas kaip vienas iš pirmųjų klausimų, tačiau 1921 m. rudenį kai kurie ginčai užsitęsė (ypač dėl Teologijos fakulteto). Statutas priimtas 1922 m. kovo 24 d. Tų pačių metų balandžio 22 d. Respublikos Prezidento pareigas einantis Steigiamojo Seimo pirmininkas A. Stulginskis šį dokumentą paskelbė „Vyriausybės žiniuose“ (Nr. 86) [7].

Universitetinės chirurgijos kūrimasis, pirmieji vadovai

Kauno valstybinis universitetas atidarytas 1922 m. vasario 16 d. Universiteto Medicinos fakultete įsteigtos keturios chirurgijos katedros: 1) Įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos, 2) Topografinės anatomijos, 3) Pirmoji chirurginė klinika, 4) Antroji chirurginė klinika. Operacinę chirurgiją dėstė J. Žilinskas, chirurgiją – J. Žemgulyš ir A. Hagentornas. Įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos katedra turėjo savo kliniką Karo ligoninėje, kitos katedros – Valstybinėje miesto ligoninėje. Vėliau buvo dėstoma ir kitose miesto ligoninėse [8].

Juozas Žemgulyš surengė studentams medikams pirmąjį praktinį seminarą, o 1919 m. spalio 15 d., kaip jau minėta, Kauno ligoninėje perskaitė pirmąją paskaitą. Ši diena laikoma neformalia chirurgijos ir aukštojo mokslo studijų Kaune pradžia.

1 pav. Juozas Žemgulyš

2 pav. Mokslinio žurnalo (anuomet vadinto laikraščiu) „Medicina“ viršelis

Juozas Žemgulyš (1 pav.) – lietuviškosios chirurgijos pradininkas, visuomenės veikėjas ir patriotas. Gimė 1890 m. gruodžio 19 d. Rusinų kaime, Veiviržėnų valsčiuje, Kretingos apskrityje. Mokslus pradėjo Palangos progimnazijoje. Aukso medaliu baigęs Liepojos gimnaziją, 1910 m. įstojo į Petrapilio karo medicinos akademiją, 1913 m. persikėlė į Dorpatą (dabar – Tartu, Estija) universitetą. 1914 m. demobilizuotas. Caro kariuomenėje tarnavo jaunesniuju gydytoju, buvo sužeistas, gydėsi Charkove. 1918 m. baigė medicinos mokslus Charkovo universitete. Tais pačiais metais grįžo į Lietuvą. Iš pradžių dirbo Jurbarko ligoninės vedėju, nuo 1919 m. – Kauno valstybinės ligoninės Chirurgijos skyriaus vedėju. Užsirekomendavo kaip gabus, veiklus ir energingas chirurgas, pareigingas ir reiklus vadovas. 1923 m. perėjo dirbti jaunesniuju ordinatoriumi į Kauno karo ligoninės Chirurgijos skyrių. Čia J. Žemgulyš suteiktas medicinos tarnybos pulkininko laipsnis. Mirus

J. Čeponiui, 1935 m. atvyko į Klaipėdą, pradėjo vadovauti Klaipėdos Raudonojo Kryžiaus ligoninės Chirurginiam skyriui. Kartu su J. Žemguliu dirbo žinomi Lietuvos chirurgai L. Plechavičius ir N. Grinkevičius. 1939 m. vokiečiams užėmus Klaipėdą, grįžo į Kauno karo ligoninę, buvo Chirurgijos skyriaus konsultantu, pelnė karo medicinos pulkininko laipsnį. 1940 m. karo ligoninę perėmus Sovietinei armijai, Juozas Žemgulis paskirtas Panevėžio apskrities ligoninės direktoriumi ir Chirurgijos skyriaus vedėju [9].

J. Žemgulis daug prisidėjo prie Kauno medicinos draugijos, Aukštųjų kursų ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Lietuvos chirurgų draugijos įkūrimo bei „Medicinos“ žurnalo (2 pav.) įsteigimo ir leidybos. Jis buvo pirmasis šio žurnalo redaktorius [10]. 1920 m. žurnalo pirmajame numeryje rašė: „Mes tikime lietuvių medikais, dirbančiais ir dirbsiančiais, tikime lietuvių tauta, jos proto jėgomis ir ateičia. Dėl to mes turime tikėjimo ir pradėtajam darbui.“

1936 m. J. Žemgulis įsteigė Klaipėdos medicinos draugiją. 1937–1938 m. buvo renkamas jos pirmininku. 1939 m. išrinktas Lietuvos gydytojų sąjungos valdybos vicepirmininku [11]. Aktyviai veikė korporacijoje „Fraternitas Lituanica“ [12], dalyvavo gydytojų draugijų ir suvažiavimų veiklose, skaitė mokslinius pranešimus, tobulinosi Vokietijos, Prancūzijos klinikose. Stažuodamasis Heidelbergo klinikose, J. Žemgulis parašė mokslo studiją apie kaulų lūžimus ir jų gydymą. 1930 m. sukonstravo aparatą kaklo spondilitui gydyti (šis aparatas buvo tobulesnis už prieš tai naudotus aparatus, pagamintus užsienyje), siūlė gipsavimui pritaikyti vietines žaliavas [13]. Minėtinas straipsnis „Apendicito operacijos prasmė“ ir kt. Parašė karo lauko chirurgijos vadovėlį, buvo gerokai įpusėjęs disertaciją.

1941 m. birželio 26 d. Panevėžio NKVD būstinėje J. Žemgulis kartu su kolegomis chirurgais Stanislovu Mačiuliu ir Antanu Gudoniū bei galestingąja seserimi Zinaida Emilija Kanis-Kanevičiene, dirbusiais kartu operacinėje, žiauriai nužudytas sovietinio saugumo agentų [14–18].

Kaip jau buvo minėta, medicinos studijos vykdytos keliose to meto Kauno ligoninėse. Tai sudarydavo nemažai sunkumų tiek studijuojantiems, tiek dėstytojams. Nepaisant nepriteklių, formuoti akademiniai padaliniai, kuriuose dirbti pretendavo ir kitų šalių specialistai. 1922 m. birželio 23 d. gautas Maskvos universiteto Hospitalinės chirurgijos ir urologijos klinikos medicinos daktaro Ivano Chritachovičiaus Dzirnės (Janio Dzirnės) prašymas priimti jį dirbti Bendrosios chirurgijos katedroje. Prie prašymo pridėtas išsamus gyvenimo aprašymas rusų kalba ir 26 paskelbtų publikacijų sąrašas [19–20].

3 pav. Janis Dzirnė

Janis Dzirnė (3 pav.). Profesorius. Gimė 1861 m. sausio 11 d. (pagal senąjį kalendorių – 1860 m. gruodžio 29 d.) Dorpate (Tartu, Estija), latvių kongregacijos klebono Krišjanio Davidso Dzirnės ir jo žmonos Julijos šeimoje. Vaikystę praleido Rusijoje – tėvas buvo liuteronų kongregacijos klebonas Volgos vokiečių koloni-

joje Berenfelde (dabar – Jagodnaja Poliana), Saratovo provincijoje (1865–1873). Grįžęs į tėvynę, J. Dzirnė mokėsi Jelgavos ir Rygos provincijos gimnazijose, 1881–1888 m. studijavo mediciną Tartu universitete. 1888–1891 m. tapo Tartu universiteto Ginekologijos klinikos asistentu, 1891 m. apgynė daktaro disertaciją „Mokslo apie mirtį nuo paskendimo apybraiža“ („Ein Beitrag zur Lehre vom Tod durch Ertrinken“). Stažavosi Sankt Peterburge, Berlyne, Heidelberge, Berne. 1892 m. gruodžio 16 d. atidarė savo kliniką Taline.

1895–1904 m. J. Dzirnė dirbo Samaros apskrities medicinos tarnybos ligoninės chirurgo ir klinikos vadovu. Čia 1897 m. išleido pirmąją knygą „Mažosios ginekologijos vadovas žemietijų gyventojams“. 1900–1901 m. tarnavo Rusijos Raudonojo Kryžiaus plaukiojančios ligoninės „Carienė“ (*Царюва*) vyriausiuoju gydytoju (minėtinas boksininkų sukilimas Kinijoje). Vykstant Rusijos ir Japonijos karui, 1904–1906 m. buvo Karo ligoninės viršininku, ypač pasižymėjo kautynėse prie Mukdeno. 1907 m. Vladivostoke įkūrė miesto ligoninės Chirurgijos skyrių.

1906–1909 m. J. Dzirnė dirbo Maskvos universitete profesorius Djakonovo asistentu, vertėsi privačia praktika. 1909–1911 m. tapo Maskvos universiteto chirurgijos profesoriumi, o 1911 m. – Maskvos universiteto Hospitalinės chirurgijos ir urologijos klinikos direktoriumi. Jis buvo pirmasis latvis gydytojas, užėmęs tokį aukštą postą Rusijoje. Tuo laiku kasmet vykdavo į mokslines komandiruotes užsienyje. Laikotarpis iki Pirmojo pasaulinio karo buvo pats ramiausias ir kūrybingiausias J. Dzirnės gyvenime. Jis paskelbė keliolika darbų urologijos, pilvo chirurgijos ir kitais medicinos klausimais rusų, vokiečių ir anglų kalbomis. 1909 m. išleido monografiją „Cistoskopija“, 1911 m. – leidinį „Šlaplės sužalojimai ir chirurginės ligos“, 1914 m. – „Operacinė urologija“. Pirmojo pasaulinio karo metu 1914–1917 m. tarnavo vyriausiuoju fronto gydytoju imperatorienės Marijos Fiodorovnos karo ligoninėse Lenkijoje ir Turkijoje. 1916 m. trumpam grįžo į Maskvos universitetą, bet 1917 m. kovo mėn., gavęs valstybės patarėjo titulą, iš jo išvyko. Pradžioje trumpai dirbo gydytoju Kryme, vėliau – Batumyje, Konstantinopolyje. Dirbo vyriausiuoju sanitarijos gydytoju Varneje, metus gyveno Sofijoje. Britų medicinos žurnale „The Lancet“ (1921) paskelbė straipsnį apie sutraukiantį kalio permanganato poveikį gydant serozines žaizdas (John Dsirne M. D. Late Chief of the Surgical and Urological Clinics of the University of Moscow. „Permanganate of potash as a styptic for serous surfaces“) [21–25]. Vėliau metus laiko atliko mokslinius tyrimus Berlyne, iš kur ir buvo pakviestas į besikuriantį universitetą Kaune [26].

1922 m. liepos 4 d. Medicinos fakulteto Tarybos posėdžio metu, dalyvaujant profesoriams P. Avižoniui, A. Jurgeliūnui, L. Gogeliui, docentams J. Žilinskui ir V. Lašui, svarstytas chirurginių katedrų (įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos bei Topografinės anatomijos) vadovų konkursas. J. Žilinskas, paskirtas konkurso vertinimo referentu, pažymėjo, kad „prof. Dzirne yra vienas rimčiausių kandidatų chirurgijos įvado katedrai <...>, todėl pageidaujamas Medicinos fakultetui“.

1922 m. rugsėjo 1 d. sudaryta sutartis dėl J. Dzirnės tolesnio darbo Lietuvos universiteto Medicinos fakultete [27].

1922 m. spalio 18 d. Medicinos fakulteto Taryba įsteigė naujus akademinis padalinius ir paskyrė jų vedėjus. Įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos kabineto vedėju paskirtas prof. J. Dzirnė, Topografinės anatomijos kabineto vedėju tapo prof. Hansas Boitas [27].

1922 m. spalio 3 d. J. Dzirnė skaitė pirmąją paskaitą (rusų kalba) chirurgine tema Kauno universiteto Medicinos fakultete.

Praktinių seminarų metu profesorius leisdavo studentams lankytis operacinėje, demonstruodavo ir aiškino operacijų etapus. Tuo laiku studentų grupės buvo nedidelės, operacijose dalyvaudavo 5–6 studentai. Katedros darbas vyko Karo ligoninės patalpose [28].

1923 m. lapkričio 15 d. J. Dzirnė informavo Medicinos fakulteto dekaną, kad atsisako užimamų pareigų universitete ir keliasi gyventi į Egiptą, nes šiaurės klimatas kenkia jo sveikatai. Profesoriaus pasirinkimą galėjo lemti ir nesutarimai, kurių kilo jam dirbant Karo ligoninėje [28]. Minėtina, kad, dirbdamas Kaune, J. Dzirnė Karo ligoninėje iš viso atliko 45 operacijas, 4 pacientai po operacijų mirė.

Pasibaigus trumpam akademinio darbo tarpsniui Kaune, 1923–1924 m. J. Dzirnė ėjo Generalinio medicinos inspektoriaus pareigas Abisinijoje (Etiopija), tuo pat metu dirbo Etiopijos imperatorienės Zauditu ir princo (vėliau jis tapo imperatoriumi Haile Selasije I) asmens gydytoju. Vėliau dirbo Paryžiuje (J. Dzirnės antra žmona buvo prancūzė).

1925 m. grįžo į tėvynę, trumpai dirbo Liepojos ligoninės Chirurgijos skyriaus vedėju. 1926 m. išrinktas Latvijos universiteto Hospitalinės chirurgijos klinikos vadovu. Rygoje J. Dzirnė gyveno trejus metus, dažnai vykdavo mokslinių komandiruočių į Vokietiją, Austriją, Prancūziją. 1928 m. paskelbė pirmąjį latvių kalba 403 puslapių chirurgijos vadovą „Gydytojo praktiko chirurgija“. Šis vadovas net 20 metų buvo studentų ir gydytojų vadovėliu.

Profesorius J. Dzirnė buvo žinomas kaip puikus chirurgas ir geras lektorius, tačiau jo reputacijai kenkė kai kurios charakterio savybės, jis dažnai įsiveldavo į intrigas su kolegomis.

1929 m. J. Dzirnė išvyko į užsienį gydytis podagros. Latvijos universiteto vadovybei siuntė laiškus iš Egipto. Paskutinis laiškas gautas 1931 m. iš Bagdado (1932 m. Bagdadas tapo nepriklausomo Irako sostine), kiek vėliau gauta telegrama iš Sidnėjaus (Australija). Telegramoje pageidaujama grįžti į Rygą ir prašoma padengti kelionės išlaidas. Universiteto vadovybė priėmė sprendimą J. Dzirnė atleisti [26, 29].

1933 m. profesorius J. Dzirnė kartu su keliais Rusijos gydytojais, vykstant Chaco karui su Bolivija (1932–1935 m.), atvyko į Pietų Ameriką steigti Paragvajaus karo medicinos tarnybos. Čia tarnavo majoru, vėliau už minėtus nuopelnus paskirtas Paragvajaus garbės generaliniu konsulu Artimuosiuose Rytuose, reziduojant Beirute (1938 m.). Tikslių žinių apie mirties datą nėra, paskutiniai laišakai gauti iš Beiruto apie 1938 m. [30].

Išvykus profesoriumi J. Dzirnei, įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos kursui ėmė vadovauti Chirurginės katedros ir klinikos vedėjas Hansas Boitas [31].

Įvado į chirurgiją ir operacinės chirurgijos katedra niekada nebuvo tinkamai išplėtotą, neturėjo reikiamų patalpų, instrumentų ir mokymo priemonių. Universiteto klinikinės veiklos darbo trūkumai vertė Medicinos fakulteto vadovybę ieškoti sprendimų, siekiant optimizuoti klinikinę ir pedagoginę veiklą padaliniuose, veikiančiuose įvairiose Kauno ligoninėse. Viena iš tinkamiausių vietų klinikiniam pedagoginiam darbui buvo Kauno ligoninė, kuri, Fakulteto komisijos siūlymu, tiko ne tik chirurgijos, bet ir vidaus ligų klinikoms.

4 pav. Kauno valstybinė ligoninė

1923 m. birželio 23 d. Medicinos fakulteto Taryba pavedė profesoriui H. Boitui organizuoti Kauno ligoninėje Chirurgijos kliniką. Tų pačių metų rugsėjo mėn. Kauno valstybinėje ligoninėje Chirurgijos klinika jau veikė [31] (4 pav.) (paskaitos pradėtos skaityti rugsėjo 25 d.). Pirmaisiais metais klinikoje dirbo prof. H. Boitas, vyresnysis asistentas gydytojas Benjaminas Zacharinas, jaunesnieji asistentai gydytojai Vincas Kanauka ir Jonas Čeponis.

Kaip minima Lietuvos universiteto pirmųjų penkerių veikimo metų apyskaitoje, klinika neturėjo savo ūkio ir inventoriaus ligoniams išlaikyti ir operuoti. Iš mokslo priemonių minėtini klinikų įsigyti 20 plakatų svarbesnėms operacijoms demonstruoti, šlapimo pūslės ir stemplės fantomai, prenumeruoti devyni chirurginiai laikraščiai. Plakatai užsakyti Kaune, fantomai pirkti iš firmos „Windler“ (Berlynas, Vokietija).

Paskaitose buvo dėstoma simptomatologija, diagnostika, pataloginė anatomija, ligos eiga, gydymas ir prognozė. Paskaitų metu buvo gyvai demonstruojami ligoniai, rentgenogramos, mikroskopiniai preparatai, ligos istorijų temperatūros kreivės. Taip pat buvo demonstruojamos svarbesnės operacijos, tokios kaip punkcijos, injekcijos, herniotomijos, apendektomijos, amputacijos, nekrektomijos, šonkaulių rezekcijos ir kt. Studentai operacijose asistuodavo pagal eiliškumą.

Minėtina, kad studentai aktyviai dalyvaudavo ir tiriant ligonius. Studijuojančiųjų įgytos žinios vėliau buvo tikrinamos pateikiant įvairių praktinių klausimų. 1923 m. rudens semestro paskaitose demonstruoti 104 ligoniai, 1924 m. pavasario semestre – 164.

Praktikos darbai klinikoje vykdavo kiekvieną dieną nuo 17 iki 19 val. Studentai kartu su asistentais tirė ligonius, atlikdavo perrišimus. Dalyvauta ir ambulatorijų darbe. Kartu su asistentais dirbta grupėmis po tris studentus – pacientai konsultuoti ir, asistentams prižiūrint, atliekamos mažos intervencijos. Vienas iš asistentų būdavo atsakingas už traumatologines procedūras, kitas – už mažosios chirurgijos intervencijas [31].

Hansas Boitas (5 pav.) gimė 1876 m. Vokietijoje, Šarlotenburge. 1902 m. baigė Berlyno universitetą. Nuo 1902 m. iki 1911 m. tarnavo kariuomenėje. Tarnybos metu 1904 m. buvo išsiųstas 7 mėn. stažuotės į Sarbriukeno Bakteriologijos institutą, 1907 m. – 4 mėn. stažuotės į Frankfurto prie Maino Patologijos institutą. Nuo 1908 iki 1911 m. stažavosi Marburgo universiteto Chirurgijos klinikoje. 1905 m. įgijo medicinos daktaro laipsnį. 1912 m. pradėjo dirbti Karaliaučiaus universiteto Chirurgijos klinikoje, nuo 1914 m. iki Pirmojo pasaulinio karo ėjo privatdocento pareigas. Karo metais dirbo lauko chirurgu.

1916 m. H. Boitui suteiktas profesoriaus laipsnis. Tais pačiais metais H. Boitas paskirtas Dorpatu (Tartu, Estija) universiteto Chirurgijos klinikos vadovu. 1921 m. įgijo extraordinarinio profesoriaus laipsnį.

Nuo 1922 m. H. Boitas – Lietuvos universiteto ordinarinis profesorius, Chirurginės katedros ir klinikos vedėjas. Nuo 1923 m. išrinktas I chirurgijos klinikos vadovu [19, 20].

H. Boitas turėjo ilgametį chirurgu stažą, nemažai nuveikė mokslo srityje – paskelbė 35 mokslo darbus. Žymiausia mokslinio tyrinėjimo sritis – tulžies pūslės ir latakų chirurginė patologija. Minėtina, kad dalis mokslo darbų buvo išversta į lietuvių kalbą ir publikuota „Medicinos“ žurnale (apie prostatos hipertrofiją, torakoplastiką gydant plaučių tuberkuliozę). Skaitė mokslinius pranešimus tarptautiniuose chirurgų kongresuose: 1912 m. – apie apendicito etiologiją, 1920 m. – apie žarnų nepraeinamumą Vokietijoje, 1920 m. apie kraujo transfuzijas Danijoje [19, 20].

Lietuvos universitete H. Boitas dėstė operacinę chirurgiją ir chirurginę kliniką. Išvykus prof. J. Dzirnei, skaitė bendrosios chirurgijos kursą. Paskaitos vyko vokiečių kalba.

1925 m. lapkričio 25 d. paskelbtame Medicinos fakulteto darbuotojų sąrašė nurodoma, kad Operacinės chirurgijos katedroje vyr. asistentu dirba Vladas Kuzma, preparatoriumi – Juozas Jaržemskas. Įvado į chirurgiją katedros jaunesnysis asistentas – Leonas Bielskus. Chirurginėje klinikoje ord. profesoriumi dirba Hansas Boitas, vyr. asistentu – Benjaminas Zacharinas, jaunesniaisiais asistentais – Vincas Kanauka ir Jonas Čeponis [29].

5 pav. Hansas Boitas (sėdi centre) su kolegomis

Vadovaujant prof. H. Boitui, klinikos bendradarbiai paskelbė nemažai mokslo publikacijų: prof. H. Boitas per šį laikotarpį paskelbė 9 publikacijas ir vieną parengė spaudai, dr. J. Čeponis – 3, dr. V. Kanauka – 3, dr. V. Kuzma – 7, dr. B. Zacharinas – 10 [29].

1926 m. kovo 29 d. H. Boitas atsistatydino. Viena iš apsisprendimo atsistatydinti priežasčių galėjo būti universiteto administracijos reikalavimas skaityti paskaitas lietuvių kalba. Minėtinas ir klinikoje įvykęs konfliktas – po operacijos mirė pacientė, sirgusi sunkios eigos osteomielitu, kuris komplikavosi sepsiu [32–34]. Šis įvykis buvo plačiai nušviestas to meto periodinėje spaudoje, sukėlė didelį medikų ir akademinės bendruomenės susirūpinimą ir pasipiktinimą [32–34]. Spauda palaikė profesorių ir jo kolegas, pašiepė perteklinį policijos dėmesį ir jos neprofesionalumą bei nekompetenciją ne savo profesinėje srityje [32–34].

Išvykęs iš Lietuvos, H. Boitas dirbo Karaliaučiaus ligoninėje vyresniu chirurgo, čia ėjo ekstraordinarinio profesoriaus pareigas. Mirė 1934 m., sulaukęs 58 m. [35].

H. Boitui atsistatydinus, Lietuvos universiteto Fakulteto komisijos sprendimu nuo 1926 m. balandžio 1 d. į Chirurginės klinikos katedrą paskirtas dirbti profesorius Aleksandras Hagentornas. Jam leista vienus metus dėstyti rusų arba vokiečių kalba [36].

Aleksandras Hagentornas (6 pav.) – profesorius, gimęs 1872 m. Rusijoje, Riazanės gubernijoje. 1890 m. baigė Dorpato (Tartu, Estija) gimnaziją, 1896 m. – Dorpato universiteto Medicinos fakultetą. Trejus metus dirbo privačios ligoninės vedėju Penzoje (Rusija), vėliau penkerius metus – Dorpato universiteto Chirurginės fakultetinės klinikos asistentu. 1902 m., vadovaujant profesoriumi R. Kochui, apgynė daktaro disertaciją. 1903 m. vyko į mokslinę komandiruotę, lankėsi Vokietijos ir Šveicarijos chirurgijos klinikose. Nuo 1904 m. paskirtas Kauno miesto ligoninės vyriausiuoju gydytoju ir šios ligoninės Chirurgijos skyriaus vedėju. Prisidėjo prie Chirurgijos skyriaus organizavimo Raudonojo Kryžiaus ligoninėje, nuo 1910 m. iki vokiečių okupacijos buvo šio skyriaus vedėju. 1915 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, dirbo Vilniaus Raudonojo Kryžiaus ligoninės vedėju, po karo apsigyveno Vilniuje ir vienus metus buvo Lietuvos poliklinikos Chirurgijos skyriaus vedėju. Vilnių okupavus lenkams, 1919 m. persikėlė į Kauną, dirbo chirurgo konsultantu Kauno miesto ir

Karo ligoninėse. 1921 m. paskirtas lektoriumi į Aukštuosius kursus dėstyti chirurgijos. Taip pat dėstė chirurgiją Karo sanitarijos skyriaus organizuojuose papildomuose kursuose gydytojams. 1922 m. pasitraukė iš visų tarnybų ir pradėjo verstis privačia praktika savo įsteigtoje ligoninėje. Dar prieš tapdamas klinikos vadovu paskelbė 13 mokslo darbų. Jie spausdinti tokiuose mokslo žurnaluose kaip: „Ruskij chirurgičeskij archiv“, „Ruskij vrač“, „Deutsche Zeitschrift fur Chirurgie“, „Zentralblatt fur Chirurgie“. Skelbta mokslinė medžiaga apie pilvo išvaržas, žarnų nepraeinamumą, sužeidimus taikos metu, pristatytas naujas operacijos metodus, taikytinas esant šlapimo pūslės ektopijai [37, 38].

6 pav. Aleksandras Hagentornas (sėdi centre) su kolegomis

Chirurgijos katedra ir klinika buvo įsikūrusi Kauno valstybinėje ligoninėje, užėmė visą antrą aukštą, turėjo 108 lovas. Prof. A. Hagentornas dėstė chirurginę fakultetinę ir hospitalinę kliniką IV ir V kurso medicinos studentams [39].

Chirurgijos katedros vyresniaisiais asistentais dirbo Vincas Kanauka ir Vladas Kuzma. Vyr. asistentas V. Kuzma V ir VI semestruose studentams medikams ir odontologams dėstė bendrąją chirurgiją, vedė praktikos darbus. Farmacijos studentams dėstė pirmąją pagalbą, VII ir VIII semestruose studentams odontologams dėstė chirurginę polikliniką. Vyr. asistentas privatdocentas V. Kanauka V ir VI kurso studentams medikams ir odontologams dėstė topografinę anatomiją, IX ir X semestruose studentams medikams skaitė neprivalomą urologijos kursą. Šis kursas laikytinas urologijos mokslo pradžia Lietuvoje. Kartu buvo plėtojama ir klinikinė, ir praktinė urologija [39].

Operacinės chirurgijos programoje buvo numatytos lavonų ir eksperimentinių gyvūnų operacijos. Dėstyti pagrindiniai operacijų principai, pasirengimas operacijoms, ligonių padėtis ant operacinio stalo. Į programą taip pat buvo įtraukta anestezija, odos pjūviai, odos defektų padengimas lopų plastika, odos transplantacija, riebalų transplantacija. Taip pat įtraukti kraujagyslių operacijų pagrindiniai principai, kraujagyslių užspaudimo būdai, ligatūrų naudojimo ant pagrindinių kraujagyslių metodikos, kraujagyslių siūlės. Programa apėmė periferinių nervų kaulų, raumenų operacijas: amputacijas, rezekcijas, osteoplastikas, artrolizes. Aiškintos kaukolės, žandikaulių, gerklės pagrindinės operacijos. Plačiai dėstytos krūtinės, pilvaplėvės ertmės, širdies,

urogenitalinės sistemos ir ginekologinės pagrindinės operacijos. Tai buvo labai išsami ir daug chirurginių sričių apimanti programa [39].

1939 m. A. Hagentornas apsisprendė baigti darbą universitete, nors Fakulteto tarybos sprendimu darbo sutartį buvo siūloma pratęsti. Visą gyvenimą praleidęs Rusijoje ir Lietuvoje, 1940 m. jis iš Lietuvos išvyko į Vokietiją [40, 41]. Yra duomenų apie jo bendradarbiavimą su to meto vokiečių žvalgyba. A. Hagentornas buvo vedęs žymaus vokiečių pramoninko R. Tilmanso, kuris Lietuvoje valdė daug įmonių, dukterį. Hagentornų namuose Kaune kurį laiką gyveno vokiečių žvalgyboje dirbęs kapitonas D. Kleinas. Jis naudojosi profesoriaus asmeniniu automobiliu „Ford“, prisidengdamas medžiokle analizavo šalia Kauno esančių apskričių kelius, tiltus, rinko topografines žinias [42].

Žinoma, kad nacių okupacijos metu A. Hagentornas lankėsi Lietuvoje, trumpai dirbo privačiai. Mirė 1946 m. gegužės 3 d. Kemptene, Bavarijos žemėje (Vokietija) [38].

Vėliau Lietuvos universiteto chirurgijos klinikoms vadovavo jau tarpukario Lietuvoje išugdyti chirurgai: Vladas Kuzma, Vincas Kanauka, Algirdas Stropus, Juozas Jaržemskas.

Literatūra

1. Lietuva (Visuomenės ir politikos dienraštis) 1923 08 08; 175(1292): 3.
2. Lietuva (Visuomenės ir politikos dienraštis) 1919 07 03; 141: 1.
3. Lietuva (Visuomenės ir politikos dienraštis) 1919 10 06; 220: 1.
4. Lietuva (Visuomenės ir politikos dienraštis) 1919 09 18; 204: 2.
5. Medicina 1920; 7: 215.
6. Lietuva (Visuomenės ir politikos dienraštis) 1919 10 15; 228: 2.
7. Valdžios įsakymai. Medicina 1922; 2: 49.
8. Medicina 1922; 2: 49.
9. Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953. VIII tomas. Vilnius, 2008, p. 340–341.
10. Medicina 1920; 1: 1.
11. Medicina 1920; 7: 1.
12. Matulionis B, red. Fraternitas Lituanica 1908 m.–1958 m. Korp. Fraternitas Lituanica, J.A.V., 1958, p. 35.
13. Medicina 1930; 5: 321–323.
14. Aukštaičių laikraštis „Panevėžio apygardos balsas“ 1942 08 29: 4.
15. Aukštaičių laikraštis „Panevėžio apygardos balsas“ 1942 09 05: 3.
16. Aukštaičių laikraštis „Panevėžio apygardos balsas“ 1942 09 12: 3.
17. Prisikėlimo liudytojai. Trys gydytojai ir medicinos sesuo buvo kankinti dėl pasišventimo savo profesijai, tėvynei ir jos žmonėms. LRT Plus, 2020 03 22. Prieiga internete: <<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000096816/prisikelimo-liudytojaitrys-gydytojai-ir-medicinos-sesuo-buvo-kankinti-del-pasisventimo-savo-profesijai-tevynei-ir-jos-zmonems>>.
18. Knizikevičienė L. Panevėžio medicinos istorija iki 1990 metų. Panevėžys, 2015, p. 121–122, 225–229.
19. Naujai išrinktieji Medicinos Fakulteto profesoriai. Medicina 1922; 6–7: 340.
20. Naujai išrinktieji Medicinos Fakulteto profesoriai. Medicina 1922; 9–10: 486–488.
21. The British Medical Journal 1934: 1021.
22. Дзирне (Иоганнес-Карл-Христиан Христианович) Иван Христианович. 1biografia.ru. Available at: <<https://web.archive.org/web/20120416040704/http://1biografia.ru/medicina/prepodavатели/4716-iogannes-karl-hristian-hristianovich-ivan-hristianovich-dzirne.html>>.
23. Dalla-Corte Caballero G. La Guerra del Chaco. Ciudadanía, Estado, Nación en el siglo XX. La crónica fotográfica de Carlos de Sanctis. Rosario, 2010. Available at: <https://dallacorte.files.wordpress.com/2013/05/2010-la-guerra-del-chaco_arg.pdf>.
24. Jānis Dzirne. Available at: <<http://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:43051|article:DIVL225|query:Jahnis%20Dzirne%20>>.
25. Jānis Dzirne. Available at: <<http://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:654796|article:DIVL157|query:J%20C4%81nis%20Dzirne%20>>.

26. Viksna A. Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte 1919–1950. In: LU Akadēmiskais apgāds. Rīga, 2011, p. 367–368.
27. Protokolas Nr. 23, 1922 07 04. In: Medicinos fakulteto tarybos posėdžių protokolai 1922–1924 m. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus archyvas.
28. Lietuvos Universiteto veikimo Apyskaita 1922 02 16–1924 06 15. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1924, p. 264–265.
29. Acta Musei Historiae, Medicinae et Pharmaciae Lituaniae. Vol. 1. Kaunas, 1993, p. 106–110.
30. Своя чужая война. Русские герои далекого Парагвая. Lenta.ru, 2015 06 28. Available at: <<https://lenta.ru/articles/2015/06/28/chako/>>.
31. Vytauto Didžiojo Universitetas. Pirmųjų penkerių veikimo metų (1922 02 16–1927 02 16) Apyskaita. Kaunas, 1927, p. 263–264.
32. Lietuvos žinios 1926 03 25; 69: 1.
33. Lietuvos žinios 1926 03 26; 71: 1.
34. Lietuvos žinios 1926 03 27; 72: 1.
35. The British Medical Journal 1934: 1021.
36. Protokolas Nr. 186, 1926 03 29. Medicinos fakulteto tarybos posėdžių protokolai 1925–1926 m. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus archyvas.
37. Zykas V. Chirurgai ir akademinės chirurgijos raida Kaune 1919–1940. Lietuvos chirurgija 2014; 13(3): 204–214. Prieiga internete: <<https://doi.org/10.15388/lietchirur.2014.3.3891>>.
38. Zykas V, Venskutonis D, Vaičys Ž. Fakultetinės chirurgijos katedros įsteigimo Kauno Vytauto Didžiojo universitete 80-metį pasitinkant: istorinė Fakultetinės chirurgijos katedros ir klinikos Kaune apžvalga. Lietuvos chirurgija 2019; 18(2): 77–91. Prieiga internete: <<https://doi.org/10.15388/lietchirur.2019.18.9>>.
39. Vytauto Didžiojo Universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927 02 16–1932 09 01) Apyskaita. Kaunas, 1932, p. 264–265.
40. Protokolas Nr. 451, 1939 05 24. Medicinos fakulteto tarybos posėdžių protokolai 1937–1940 m. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus archyvas.
41. Protokolas Nr. 456, 1939 09 20. Medicinos fakulteto tarybos posėdžių protokolai 1937–1940 m. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus archyvas.
42. Anušauskas A. Lietuvos slaptosios tarnybos (1918–1940). Vilnius: Mintis, 1993, p. 179–180.